

Kirken i den nye by

Et deltagerbaseret videns- og udviklingsprojekt på Aarhus Ø

Baggrund

Aarhus vokser i disse år med nye bydele. En af disse er Aarhus Ø, som udgøres af det område, der tidligere rummede den gamle containerhavn. Udbygningen af bydelen blev påbegyndt i 2007, og indbyggertallet var pr. 01.01.2017 på 2435 personer. Det forventes imidlertid, at Aarhus Ø færdigudbygget vil huse op mod 10.000 beboere, fordelt på både private og almennyttige boliger og 10.000 arbejdspladser¹.

Med befolkningstilvæksten på Aarhus Ø, som vil medføre en fordobling af indbyggertallet i Aarhus Domsogn siden 2008, står folkekirken over for at tage stilling til, hvordan den kirkelige betjening skal organiseres i bydelen. I andre storbyer, hvor der har været stærk befolkningstilvækst i forbindelse med opførelse af nye boligområder, f.eks. i Københavns Sydhavn, har man fulgt en traditionel strategi som indebærer, at der udskilles et selvstændigt sogn og opføres en ny kirkebygning².

Her har man imidlertid valgt en anden løsning. I stedet for at oprette et selvstændigt sogn på Aarhus Ø har man fra domprovstiets side besluttet at lade Aarhus Ø forblive under domsognet med domkirken som kirkebygning også for bydelens indbyggere. Rationalet bag beslutningen er, at domkirken har fornøden kapacitet til at betjene det øgede indbyggertal, og at det derfor vil være hensigtsmæssigt at tænke i andre former for kirkelig tilstedeværelse i bydelen, hvor hovedvægten ligger på det sociale arbejde og fællesskabsskabende aktiviteter³. Ønsket er at skabe nye mødesteder mellem folk og kirke til supplerende af de aktiviteter, der finder sted i domkirken og sognegården. Menighedsrådets tanker er beskrevet i idépapiret "Aarhus Domkirkes tilstedeværelse på Aarhus Ø", som er udarbejdet i 2016.

I forlængelse heraf har domsognets menighedsråd valgt at købe sig ind på to af de 21 badehuse, der i løbet af 2018 opføres langs havnefronten⁴. Med købet følger en forpligtelse til

¹ https://da.wikipedia.org/wiki/Aarhus_%C3%98

² <https://kirkenikbh.dk/nyheder/ny-kirke-i-koebenhavn-skal-ligge-direkte-ud-til-vandet>

³ <http://kirkenioestjylland.dk/2015/11/17/folkekirken-satser-paa-socialt-arbejde-i-stedet-for-nye-kirker/>

⁴ <https://stiften.dk/aarhus/60-smaa-badehuse-skal-give-byliv-paa-Aarhus-Oe/artikel/364205>

at stå for mindst 10 offentlige arrangementer om året. Der er således skabt fysiske forudsætninger for, at folkekirken kan engagere sig i bydelens liv på nye og utraditionelle måder og være med til at skabe nye mødesteder mellem bydelens beboere og kirken. Hvilke arbejdsformer og hvilket indhold, badehusene skal rumme, er der dog ikke taget stilling til. Det er dette, nærværende projekt skal bidrage til at afdække.

Ændrede vilkår for folkekirken

I takt med samfundets uddifferentiering og ændrede bosætnings-, uddannelses- og arbejdsmønstre er folkekirkens forankring i det omgivende samfund svækket op gennem sidste halvdel af det 20. århundrede, ikke mindst i de større byer. En række af de sociale og kulturelle funktioner, kirken traditionelt har varetaget i lokalsamfundet, er i dag overtaget af andre aktører på kommunalt, statsligt eller foreningsplan⁵.

Samtidig er folkekirkens medlemstal vigende. I det urbaniserede, post-traditionelle samfund opfattes folkekirken i almindelighed, og sognekirken i særdeleshed, ikke uden videre som den selvfølgelige ramme for religiøs tro og praksis. I det omfang, medlemmerne bruger kirken, er der tale om et individuelt valg, hvor det mere er personlig tilknytning end tradition og formelt tilhørsforhold, der er afgørende⁶. Dette afspejler sig bl.a. i forbindelse med de kirkelige handlinger, hvor valget af kirke til livets højdepunkter som oftest synes at finde sted ud fra tidligere berøring med kirken. Eller der er tale om tilslutning til en specifik aktivitet, hvilket bl.a. viser sig i forbindelse med deltagelse i nyere, individualiserede aktivitetsformer som f.eks. pilgrimsvandring og babysalmesang, som typisk appellerer til et bestemt segment af befolkningen.

Fra folkekirken som institution nødvendiggør de nævnte ændringer nytænkning både af kirkens organisering og dens tilbud i byerne. Folkekirken er i dag med andre ord nødt til at skærpe sin opmærksomhed på de kulturelle forskelle i befolkningen, hvis den fortsat skal leve op til sin ambition om at være kirke for hele folket⁷. Skal folkekirken være til stede overalt

⁵ Hansen, Niels Gunder; Petersen, Jørn Henrik & Petersen, Klaus: I himlen således også på jorden? Danske kirkefolk om velfærdsstaten og det moderne samfund. Odense, Syddansk Universitetsforlag, 2010

⁶ Felter, Kirsten, og Bjerrum, Ruth: Hvad forventer folket af kirken? Et medlemsperspektiv på diskussionen om forandringer i folkekirkens struktur på landet, i forstæderne og i byen. Center for Kirkeforskning, KU, 2015

⁷ Rasmussen, Steen Marqvard (2014): *Den relevante folkekirke – et sociologisk grundlag for målsætningsarbejde, aktivitetsstatistik og brugerundersøgelser*, København/Center for Kirkeforskning, Publikationer fra Det Teologiske Fakultet 56.

som folkets kirke, handler det ikke kun om overvindelse af geografisk afstand som kan ske gennem udbygning af sognestrukturen. Det handler i lige så høj grad om at anerkende, og forsøge at bygge bro over, de kulturelle afstande, der i stigende grad kendetegner det individualiserede samfund. Dette indebærer ikke mindst en gennemtænkning af, på hvilke måder, fremtidens folkekirke kan være til stede som relevant medspiller i storbyerne, og hvilke strategier, kirken med fordel kan benytte sig af, f.eks. i forbindelse med opførelse af nye boligkvarterer.

Udviklingsperspektiver

Aktuelle undersøgelser peger på, at de forventninger til folkekirken, som kendetegner kirkens brugere, medlemmer såvel som ikke-medlemmer, i vid udstrækning svarer til de forventninger, der rettes mod andre institutioner om relevans og medindflydelse⁸. På trods af, at folkekirken lokalt løbende bestræber sig på at udvikle tilbud, der svarer til medlemmernes behov og interesser, er der ikke sket en tilsvarende systematisk og metodisk indsamling af viden og erfaringer fra dette arbejde. Hertil kommer, at folkekirkelige udviklingsprojekter ofte har fokuseret på formidling af eksisterende tilbud, og i mindre grad taget udgangspunkt i målgruppens behov og ønsker.

Hvilken strategi, der vælges, vil afhænge af, hvilke mål, der formuleres. Og dette vil igen afhænge af, hvem der formulerer disse mål. I hvor høj grad formuleres målene af den kirkelige ledelse på sogne-, provsti- og stiftsplan og af kirkeministeriet? Og i hvor høj grad inddrages kirkens mere eller mindre hyppige brugere i formuleringen af mål og strategier for kirkens tilstedeværelse i et lokalsamfund under opbygning? Ved at fokusere på lokationer, hvor kirken står over for at skulle nytænke sin rolle i forbindelse med etablering af nye boligområder og byrum, kan der indhentes vigtig viden til brug for arbejdet med udvikling af folkekirkens tilbud i en postmoderne, individualiseret storbykontekst.

⁸ Felter og Bjerrum 2015; se også Enggaard, Nete: Højmesse og dåb. Center for Kirkeforskning, KU 2016. Endvidere projektet "What Money Can't Buy", se http://teol.ku.dk/cfk/igangvaerende_forskning/forskning/whatmoneycantbuy/

Formål med projektet

Bestyrelsen for Folkekirken Uddannelses- og Videnscenter vedtog i august 2017 at igangsætte projektet "Kirken i den nye by. Et deltagerbaseret videns- og udviklingsprojekt". Projektet indgår som selvstændig del af Aarhus Stifts projekt "Kirken i byen"⁹. Sidstnævnte skal afdække folkekirkenes rolle i byområder i kraftig udvikling med Aarhus som case, og involverer kvalitative empiriske studier i udvalgte sogne i Aarhus bys fire provstier (Aarhus Dom-, Nordre, Vestre og Søndre).

Formålet med projektet er dels at udvikle ideer til folkekirkenes tilstedeværelse på Aarhus Ø med udgangspunkt i inddragelse af de lokale beboere og Aarhus Domsogns menighedsråd. Dels at indhente erfaringer med, hvordan folkekirken i storbyer kan inddrage nuværende og potentielle brugere i udvikling af kirkens rolle i lokalsamfundet, og hvordan lokale kirkelige aktører og beslutningstagere i sogne og evt provstier kan samarbejde med grupper af borgere om at udvikle og afprøve initiativer og tiltag, som er baseret på medinddragelse.

Konkrete målsætninger:

Projektets formål kan konkretiseres gennem tre specifikke målsætninger:

- 1) At undersøge ønsker og forventninger til folkekirken i bydelen Aarhus Ø og inddrage bydelens beboere i formuleringen af mål og strategier for folkekirkenes tilstedeværelse i et moderne boligområde under opbygning.
- 2) I dialog med beboere og kirkelige beslutningstagere at udvikle relevante kirkelige tilbud til målgruppen i Aarhus Domsogn såvel som på tværs af sogne- og bydelsgrænser.
- 3) At indhente erfaringer med brug af aktionsforskning som tilgang til folkekirkelig udvikling, særligt med henblik på udvikling i andre storbykontekster.¹⁰

⁹ Se beskrivelse på <https://aarhusstift.dk/kirken-i-byen/om-kirken-i-byen>

¹⁰ Den 20.06.18 blev projektets tredje målsætning ændret til "3) Deltagerbaseret udviklingsarbejde, hvor forskere og praktikere skaber viden sammen, og hvor udvikling og skabelse af viden er integreret". Denne ændring er godkendt af såvel FUV som samarbejdspartnere tilknyttet Aarhus Domkirke.

Deltagerbaseret udvikling

Som det fremgår af især 1) og 2), udgør deltagerorientering og dialog nøgleord for forståelsen af projektet. Som led heri er det centralt, at der skabes kontakt til og arbejdes med inddragelse af bydelens beboere og andre interessenter.

Projektets teoretiske tilgang og inspiration er aktionsforskning. Denne er dels kendetegnet ved, at videnskabelsen sker som integreret del af et styret udviklingsarbejde, dels ved, at dette sker i samspil mellem projektets forskellige aktører, og bygger på deltagernes ejerskab til hele arbejdsprocessen fra design over gennemførelse til løbende evaluering.

I aktionsforskning kan indgå såvel kvantitative som kvalitative metoder: dokumentanalyse¹¹, brug af eksisterende statistisk materiale, deltagende observation, individ- og fokusgruppeinterviews, dialogkonferencer/ fremtidsværksted m.m. Hvilke metoder, der anvendes, vil afhænge af det konkrete projekt og de problemstillinger, der ønskes belyst. Afgørende er, at den viden, der kan hentes ud af mere traditionelle forskningsmetodikker, suppleres og bringes i dialog med deltagernes erfaringsbaserede og indefra-perspektiv i arbejdet på at skabe forandring og/eller udvikling af konkrete praksisser, således at skabelsen af viden ikke finder sted adskilt fra, men som en integreret del af, praksis.

I forlængelse heraf er aktionsforskning kendetegnet ved sin høje grad af deltagerinvolvering fra design over gennemførelse til evaluering af projektet. Deltagerorienteringen bygger på en grundlæggende intention om demokratisk involvering som fundament for udvikling og myndiggørelse. I forlængelse heraf opereres der i aktionsforskning ikke med noget skarpt skel mellem forskere og deltagere. Ved at involvere grupper af deltagere i tilvejebringelse og analyse af resultater, får både beboere i bydelen og medlemmer af menighedsrådet status af medforskere, som supplerer den faglige forskers analytiske perspektiv.

¹¹ Eksempler herpå kan være studier af kirkelige rammedokumenter og beskrivelser af kirkelige aktiviteter: lokale kirkestatistikker, sogneblade, foldere, hjemmesider mm.

Orienteringen mod demokratisk myndiggørelse og udvikling synes at besidde et særligt potentiale i en dansk folkekirkelig kontekst, som er baseret på tanken om alle døbtas præstedømme. Involvering af beboerne på Aarhus Ø i udvikling af folkekirkens tilstedeværelse i bydelen er således ikke kun relevant som udtryk for gængs brugerinddragelse. Den er også udtryk for et teologisk anliggende, der ser participation som nøglebegreb for en samtidig tale om kirke og kristendom. Det er centralt for projektet, at der skabes kontakt til og arbejdes med inddragelse af bydelens beboere og andre interessenter. Det er endvidere afgørende, at såvel kirkelige som ikke-kirkelige aktører involveres i behovsafklaring og idegenerering, og at projektets resultater spilles tilbage til projektets interessenter i en form, der gør dem anvendelige for det videre arbejde lokalt, parallelt med, at erfaringerne fra projektet formidles til en videre kontekst.

Projektets interessenter

Relevante interessenter/nøglepersoner er bl.a. domsognets menighedsråd og ansatte, arbejdsudvalget for Aarhus Ø, repræsentanter for Aarhus kommunes afdeling for Bolig og Projektudvikling/Teknik og miljø, Det boligsociale fællessekretariat, repræsentanter for ejer- og lejerforeninger, lokale borgernetværk, erhvervsdrivende samt repræsentanter for private og kommunale institutioner i bydelen. Hertil kommer Folkekirkens Uddannelses- og Videnscenter i skikkelse af projektmedarbejder og projektleder, det lokale vidensmiljø og centrets bestyrelse, som gennem resultataftale med Kirkeministeriet er ansvarlig for projektet.

Magt og deltagelse. Ethiske implikationer

Princippet om deltagerinvolvering rejser en række spørgsmål af forskningsetisk art, som både vedrører projektets design, selve gennemførelsen, og implementeringen af projektets resultater. Det drejer sig ikke mindst om, hvordan magt og normativitet håndteres i et felt, hvor det må forventes, at der kan være tale om forskellige og delvist modstridende interesser mellem projektets forskellige aktører og interessenter, herunder medlemmer af menighedsrådet og beboere på Aarhus Ø. Konkret vil man kunne forestille sig, at der vil være

forskellige syn på, hvorvidt domsognets involvering i badehusene på Aarhus Ø skal ses som et tiltag, der i egen ret inkarnerer kirkens tilstedeværelse i bydelen, eller om det er et succeskriterium for projektet, om det lykkes at kanalisere et evt. kirkeligt engagement ind i kirkebygningen på Store Torv.

Designfase:

I forbindelse med designfasen og formulering af de problemstillinger, der ønskes arbejdet med, vedrører det spørgsmålet om, hvem der har lov at ytre sig, og om hvad, og hvilke forandringer, projektet har lov at medføre som udløber af deltagernes ønsker.

Her er det især vigtigt at have fokus på gensidig forventningsafstemning, så der ikke skabes urealistiske forventninger, hverken til graden af indflydelse eller til konkrete resultater. Dette kan ske gennem en grundig orientering om projektets baggrund og formål samt om kompetencefordeling i folkekirken. Projektledelsens rolle i denne indledende fase vil i lige grad være facilitator af processen og faglig ressourceperson i forhold til rammesætningen af projektet.

Gennemførelsesfase:

I forbindelse med selve gennemførelsen af projektet er det af betydning, at såvel positive som kritiske stemmer indbydes til at deltage i processen.

Dette forudsætter bevidst tilrettelæggelse af opfordringsstrukturer, som på samme tid muliggør kritik og sikrer en konstruktiv bearbejdelse af denne med henblik på kollektiv læring. I forhold til teamet af medforskere er det afgørende, at dette har en sammensætning, der reflekterer bredden i perspektiver blandt projektets interessenter som helhed. Dvs at der er repræsentanter for såvel domsognets menighedsråd/ arbejdsudvalg som for bydelens beboere, kommunale instanser og andre nøglepersoner. Projektledelsens rolle er i gennemførelsesfasen dels facilitering af dataindsamling, dels at bidrage med faglige input til forskerteamets tolkning af data.

Afslutningsfase

Endelig er det i forbindelse med projektets afslutningsfase og udvælgelsen af ideer og metoder til videre bearbejdelse afgørende, at den indsamlede viden gives som feedback til

drøftelse i de grupper, der lokalt skal arbejde videre med konkrete initiativer, og at der også i denne fase er opmærksomhed på input og korrektioner fra deltagerne.

Projektledelsens rolle er i denne fase dels opsamling af de resultater, der skal arbejdes videre med samt afrunding af de igangsatte processer, dels at tilrettelægge og gennemføre formidling af projektets erfaringer internt og eksternt. Hertil hører også rollen at artikulere eventuelle uafklarede problemfelter, som vil skulle tematiseres i det videre arbejde lokalt og som led i udviklingen af aktionsforskning som tilgang i folkekirkelige udviklingsprojekter.

Tidsplan og progression

November 2017-februar 2018:

Forberedende fase, hvor der sker indsamling af baggrundsviden om bydelsprojektet Aarhus Ø, demografiske data og om det forberedende arbejde, der har fundet sted i regi af domsognet og domprovstiet, og der etableres udkast til projektdesign. Den forberedende fase gennemføres i koordinering med de ansvarlige for den empiriske dataindsamling i forbindelse med det overordnede projekt Kirken i byen.

1. marts 2018:

Ansættelse af en akademisk medarbejder i omfang af et årsværk til gennemførelse af projektet. (Medarbejderen refererer til KDF, der står som projektansvarlig).

Marts-juni 2018:

Kontakt til og afvikling af opstartsseminar (maj/juni) med bydelsnøglepersoner og kirkelige nøglepersoner, der indgår som medforskere i projektet. På seminaret præsenteres skitse til projektdesign og mål, som drøftes med henblik på eventuelle justeringer i forhold til projektets forskningsspørgsmål, indhentning af informanter, udformning af interviews mm. Som opfølgning på seminaret gennemføres feltarbejde i forhold til bydelens beboere. Feltarbejdet kan inddrage forskellige metoder til videnskabelse: observation, interviews med enkeltpersoner og fokusgrupper, fremtidsværksteder/søgekoneference¹² mm.

¹² Et valg mellem disse vil skulle tage hensyn til feltets sammensætning og de spørgsmål, der ønskes bearbejdet.

Juli-september 2018

Bearbejdelse af data med henblik på afholdelse af midtvejsseminar (september), hvor foreløbige resultater præsenteres og drøftes med ovennævnte nøglepersoner/medforskergruppen med henblik på iværksættelse af konkrete tiltag. På seminaret udvælges de tiltag, der ønskes afprøvet.

Oktober-december 2018:

Igangsættelse og afprøvning af besluttede tiltag i mindre grupper. Opsamling og bred formidling af resultater til bydelens/sognets øvrige beboere på opsat idevæg og tænkebokse i Dome of Visions.

Januar-februar 2019:

Udarbejdelse af rapport med anbefalinger til kirkelige beslutningstagere og andre relevante interessenter. Herudover samles resultaterne af den samlede arbejdsproces og de indkomne ideer i et katalog/en visuel fremstilling, som dokumenterer processen til brug for bydelens beboere og domsognets menighedsråd.

KFE, 01.03.2018